

РОЗВИТОК АГРАРНОГО СТРАХУВАННЯ В США

В статті досліджено механізм функціонування ринку страхування аграрних ризиків в США. Визначено та охарактеризовано основні програми аграрного страхування в США. Досліджено їх стан на сучасному етапі.

Ключові слова: аграрне страхування, програми страхування ризиків, страхування сільськогосподарських культур.

В статье исследован механизм функционирования рынка страхования аграрных рисков в США. Определены и охарактеризованы основные программы аграрного страхования в США. Исследовано их состояние на современном этапе развития страхового рынка.

Ключевые слова: аграрное страхование, программы страхования рисков, страхование сельскохозяйственных культур.

The mechanism of functioning of the agricultural risk insurance market in the U.S. is investigated in the article. The major agricultural insurance programs in the U.S. are defined and characterized. The condition of all insurance programs are investigated.

Keywords: agricultural insurance, risk insurance programs, crop insurance.

Постановка проблеми. Українські сільськогосподарські виробники стикаються з величезною кількістю ризиків під час своєї діяльності і постає потреба в їх мінімізації та управлінні ними. Система аграрного страхування в США є найбільш розвинутою в світі. Для розвитку національного ринку страхових послуг необхідно враховувати надбання вже існуючого. Формування комплексної програми страхування сільськогосподарських підприємств найбільш актуально і економічно доцільно з точки зору повноти, якості та своєчасності захисту їх майна та майнових інтересів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання щодо створення та функціонування системи сільськогосподарського страхування висвітлюються такими вченими-економістами, як: В. Базилевич, О.Гудзь, М. Дем'яненко, М.Малік, М.Мних, Р.Пікус, В. Шахов та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми.

Багато авторів досліджують теоретичні основи розвитку аграрного страхування в зарубіжних країнах, але мало уваги зосереджено на сучасному стані різних зарубіжних програм аграрного страхування. Нез'ясовано яким саме видам програм належить більша частина ринку в країні, що досліджується. Недостатньо повно досліджені проблеми розробки нових страхових програм для збільшення ефективності функціонування сучасних аграрних підприємств.

Мета статті. Дослідити особливості різних програм аграрного страхування в США та виявити особливості для розвитку українського ринку.

Виклад основного матеріалу. Система агрострахування широко використовується в зарубіжних країнах і має свої особливості. Досвід зі страхування ряду зарубіжних країн демонструє новий етап розвитку взаємовідносин держави і страхових компаній, який виражається в створенні структур і систем за участю стра-

хових компаній, спрямованих на вирішення об'єктивно необхідних і соціально-значущих державних завдань. Практично у всіх країнах світу існують системи обов'язкового страхування від катастрофічних та природних ризиків, засновані на взаємодії комерційних страхових компаній і державних органів, що виражається, зокрема, у створенні спеціальних фондів катастроф; або систем обов'язкового перестраховування за участю держави. На наш погляд, практичний інтерес представляє розгляд світового досвіду агрострахування на прикладі ряду зарубіжних країн.

Страховий бізнес США за своїм розмахом не має собі рівних в світі. Американські страхові монополії контролюють приблизно 50% всього страхового ринку індустріально розвинених країн світу (страхова індустрія в США є єдиною, яка не підпадає під антимонопольне законодавство) [2].

В 30-х рр. XX століття конгрес США прийняв рішення про фінансування федеральної програми страхування врожаю, яка поряд з іншими заходами повинна була допомогти сільському господарству оговтатися після великої депресії. У 1938 р. була створена Федеральна корпорація страхування врожаю Департаменту сільського господарства США, і в даний час під керівництвом Агентства з управління ризиками [1].

У 1980 р. з прийняттям Федерального акта про страхування врожаю була введена субсидія для залучення приватних страхових компаній і з'явилася можливість розширення страхового покриття.

В даний час укладанням договорів страхування займаються 14 приватних страхових компаній (уповноважені страховики), в яких працюють понад 27 тис. страхових агентів. Уповноважені страхові компанії можуть розвивати страхові продукти і пропонувати нові, але для участі в програмі вони повинні бути схвалені агент-

ством з управління ризиками (AUP) департаменту сільськогосподарства США. Щорічно компанії – учасники програми повинні представляти в AUP плани своєї роботи для затвердження. У цьому плані відображається інформація про можливості компанії виплатити потенційні збитки за прийнятими на себе зобов'язаннями, про

класифікацію за певними категоріями прийнятих ризиків з метою подальшого перестраховування через AUP [2].

Слід зазначити, що висока ефективність і різноманітні програми страхування стимулюють фермерів до активної участі у страхових програмах. Список цих програм представлений в таблиці 1.

Таблиця 1. Страхові програми, які керуються агентством з управління ризиками*

1. ADJUSTED GROSS REVENUE (AGR) Скоригований валовий дохід	2. ADJUSTED GROSS REVENUE LITE (AGRLT) Скоригований валовий дохід простий
3. ACTUAL PRODUCTION HISTORY (APH) Багаторазове страхування врожаю	4. AQUACULTURE DOLLAR AMOUNT OF INSURANCE (AQU) Страховування розміру долару в рибальстві
5. ACTUAL REVENUE HISTORY (ARH) Страховування за реальною історією доходності	6. CROP REVENUE COVERAGE (CRC) Покриття доходів врожаю
7. DOLLAR AMOUNT OF INSURANCE (DOL) Страховування значення долара	8. FIXED DOLLAR AMOUNT OF INSURANCE (DOL) Страховування фіксованого значення долара
9. GROUP RISK INCOME PROTECTION (GRIP) Мультиризиковий захист прибутку	10. GROUP RISK PLAN (GRP) Страховування катастрофічних збитків
11. INDEXED INCOME PROTECTION (IIP) Індексний захист прибутку	12. INCOME PROTECTION (IP) Захист прибутку
13. PECAN REVENUE ASSURANCE (PRV) Забезпечення стабільного доходу	14. REVENUE ASSURANCE (RA) Страховування прибутку
14. RAINFALL INDEX (RAINF) Індекс дощів	15. TREE BASED DOLLAR AMOUNT OF INSURANCE (TDO) Страховування дерев на основі значення долара
16. VEGETATION INDEX (VEGAT) Індекс вегетації	17. YIELD BASED DOLLAR AMOUNT OF INSURANCE (YDO) Страховування полів на основі значення долару

*Джерело: побудовано автором на основі [4]

Зупинимося детальніше на деяких з представлених в США комплексних програмах.

Програма "Багаторазове страхування врожаю" (Multiple Peril Crop Insurance, MPC I or Actual Production History, APH) – одна з найстаріших програм страхування врожаю сільськогосподарських культур. У 1994 р. федеральний акт реформування страхування врожаю об'єднав гарантії уряду з виплат на випадок стихійних лих зі страхуванням врожаю, що дозволило створити програму MPC I (Multiple – Peril Crop Insurance). Згодом дана програма отримала назву – Actual Production History (APH).

Програма MPC I забезпечує захист від багатьох стихійних лих, включаючи посуху, надмірну вологість, повінь, сильні вітри, град та інші катастрофи природного характеру. В рамках програми захисту підлягають більше 117 видів вирощуваних культур, проте в силу різних кліматичних умов в різних місцевостях не всі види культур схильні захисту в однаковій мірі.

Страховий випадок за даною програмою, настає в тому випадку, коли фактично отриманий урожай виявляється нижче середнього (очікуваного) врожаю за кілька попередніх років. При цьому при розрахунках береться урожайність за попередні 4-10 років [1].

Мінімальний рівень страхування повністю фінансується за рахунок бюджету і гарантує фермерам мінімальне відшкодування шкоди в разі зниження врожаю менш ніж на 50% від очікуваного, при цьому збиток відшкодовується з розрахунку 55% фіксованої ціни, встановленої APH. Для участі у програмі на даних умовах фермери сплачують лише адміністративні витрати в розмірі \$ 100 за кожен застраховану культуру. Такий вид страхування називається страхуванням катастрофічних ризиків (CAT – Catastrophic Crop Insurance).

У фермерів є можливість вибору рівня застрахованого ризику. Розширення застрахованого ризику в порівнянні з мінімальним відноситься до добровільного страхування.

Також фермери мають право обрати більше покриття врожаю (від 50 до 85%, з інтервалом 5%) і його ціни (від 55 до 100% реальної ринкової вартості). Страхова премія базується на акруарно розрахованих тарифах

для кожної культури в кожному регіоні і даних про величину врожаю ферми.

При цьому величина тарифу більше там, де сильніші щорічні коливання врожаю. Максимальна межа рівня страхування встановлена при втраті врожаю менш ніж на 85% від середнього врожаю з виплатою збитку з розрахунку 100% фіксованої ціни. Адміністративні витрати страхових компаній, а також частина страхової нетто-премії покриваються державною субсидією. Різновид такого страхування за програмою APH отримав назву Buy-up Coverage.

Дана програма страхування є однією з найбільш популярних в США. Так, в 2010 р. по APH було застраховано кілька десятків сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень на площі більш ніж 56 млн га, що складає близько 40% від усієї площі сільськогосподарських угідь, але в 2011 спостерігається помітне зниження страхування за даною програмою і обсяг застрахованих площ склав тільки 13 млн га, що в 4,5 рази менше від попереднього року. (табл. 2).

Слід зазначити, що дана програма допомагає виробникам знижувати негативний вплив виробничого ризику, пов'язаного з недоотриманням певного рівня врожаю тільки через несприятливі природно-кліматичних умов.

Разом з тим для товаровиробників дуже важливим є використання таких програм страхування, які дозволили б не тільки протидіяти можливному зниженню врожайності сільськогосподарських культур, а й захищати від падіння ринкових цін на вироблену ними продукцію. У цьому зв'язку в США була розроблена і успішно функціонує програма страхування доходів – Crop Revenue Coverage (CRC).

Програма CRC дозволяє товаровиробникам захищати свої доходи від можливого падіння врожайності сільськогосподарських культур і зниження ринкових цін реалізації продукції, тобто, іншими словами, вона захищає доходи товаровиробників.

Не всі сільськогосподарські культури можуть бути застраховані за цією програмою. Більше того, для кожного штату визначений свій перелік сільськогосподарських культур, які можуть бути об'єктом страхування з CRC. Так, наприклад, для штату Канзас – це кукурудза,

сорго, соя, пшениця і бавовна, для штату Техас – кукурудза, сорго, соя, пшениця, бавовна і рис.

Для участі в цій програмі фермери сплачують адміністративні витрати в розмірі \$ 30 за кожну застраховану культуру.

Механізм страхування полягає в тому, що виробник і його страховий агент встановлюють мінімально гарантований рівень доходу за кожен акр землі. При визначенні мінімального рівня доходу в розрахунки включаються середня врожайність застрахованої культури, при цьому механізм визначення середньої врожайності такий же, що і за програмою APH, базисна ціна або ціна реалізації на момент збирання (береться та, яка вище). Виробники можуть вибрати варіанти страхування своїх доходів – від 50 до 75% з п'ятивідсотковим інтервалом. В окремих округах максимальна межа розширена до 85%.

У разі якщо після збирання врожаю виручка менше ніж мінімально гарантований рівень, страхова компанія покриває цю різницю. У свою чергу виручка визначається як добуток фактично отриманої врожайності та ринкової ціни реалізації на момент збирання.

Існує спеціальна методика для визначення базисної ціни і ціни на момент збирання врожаю. Базисна ціна визначається як середньоарифметичне щоденних цін ф'ючерсних контрактів за місяць до посівних робіт, ціна на момент збирання – середньоарифметичне обов'язкових щоденних цін ф'ючерсних контрактів під час збирання врожаю. Слід підкреслити, що і в даній програмі держава бере активну фінансову участь. Більше 50% страхових внесків фермерів субсидується державою.

Програми – "Group Risk Plan (GRP)" (Страхування катастрофічних збитків) та "Group Risk Income Protection (GRIP)" (Мультиризиковий захист прибутку) також є досить поширеними в США. Особливість їх полягає в тому, що при визначенні страхового випадку в якості еталонних характеристик береться середня врожайність не по господарству (як це було в раніше описаних програмах), а по округу в цілому.

За програмою GRP страховий випадок настає, коли фактично отриманий середній урожай виявляється нижче певного критичного рівня, обраного самим товаровиробником. При цьому товаровиробник може вибрати в якості свого критичного рівня (Trigger Yield) від 90 до 65% очікуваного рівня врожайності в середньому по округу, в якому він господарює. При визначенні середнього рівня врожайності по округу в цілому беруться дані починаючи з 1962 р. [3].

Наприклад, якщо при середній врожайності по озимій пшениці 30 ц / га по округу в цілому фермер в якості критичного вибирає 90%, а за розрахунками національного статистичного агентства середній рівень по озимій пшениці виявиться нижче ($30 \times 90\% = 27$ ц/га), настає страховий випадок.

За програмою GRIP страховий випадок настає в тому випадку, якщо середня фактична виручка від одиниці площі по округу в цілому виявляється менше, ніж очікувалося. При цьому очікувана середня виручка по округу визначається шляхом множення середньої врожайності по округу на середню ф'ючерсну ціну (по Чиказькій біржі) за 5 днів. Слід зазначити, що по кожній культурі дати визначення середньої ціни ф'ючерсів розрізняються. Наприклад, для пшениці береться середня ціна за 5 днів до 1 березня, для кукурудзи – за 5 днів до 1 грудня, для сої – за п'ять днів до 1 листопада і т.д. Фактична середня виручка визначається добутком середньої врожайності по даній культурі на ціну на момент збирання врожаю.

Привабливість даної програми полягає в тому, що виробник може отримувати страхову компенсацію навіть у тих випадках, коли у нього висока врожайність. Якщо в середньому по округу фактична врожайність (або виручка за програмою GRIP) нижче очікуваної, то для фермера незалежно від рівня отриманої ним врожаю настає страховий випадок.

Крім того, страхові платежі за цими програмами набагато нижче, ніж по APH або CRC. Грошова компенсація за одиницю застрахованої площі по кожній культурі встановлюється щорічно АУР. Максимальний рівень, який може вибрати фермер, 150% від встановленої, мінімальний – 60%. Якщо фермер вибрав 65% від рівня середньої врожайності по округу і 60% грошової компенсації, то участь у цих програмах для фермера є безкоштовним. Держава бере на себе всі витрати, пов'язані зі сплатою страхових платежів [1].

Слід зазначити, що розмір страхових платежів безпосередньо залежить від того, який відсоток покриття критичного рівня очікуваної середньої врожайності по округу вибрав для себе фермер (мінімум – 65%, максимум – 90%), і від обраного відсотка компенсації.

Дана програма в порівнянні з двома, попередніми менш поширена. Крім того, по даній програмі страховці підлягає значно менша кількість сільськогосподарських культур. Наприклад, за програмою GRIP за 2011р. було застраховано всього чотири сільськогосподарських культур: кукурудза, соя, пшениця, сорго а за програмою GRP, крім перерахованих ще ряд кормових культур і цукровий очерет та інші. Загальна застрахована площа за цими програмами склала відповідно 436 і 1414 тис. га. (Табл.2)

Як вже зазначалось, крім розглянутих програм страхування аграрних ризиків в США існує і велика кількість інших. Так, якщо в 1998 р. американськими фермерами було застраховано тільки 73,6 млн га посівів, то через 10 років, у 2008 р. – 109,7 млн га, а в 2011 році – 263 млн га, тобто вже більш ніж в 2 рази більше. (Табл.2)

Таблиця 2. Розміри страхових премій та виплат в США в розрізі страхових програм в 2011 р.*

Назва страхової програми	Застрахована площа		Страхові премії, тис. долл		Страхові виплати тис. долл	Рівень виплат %
	тис. га	%	всього	в т.ч. субсидії		
ACTUAL PRODUCTION HISTORY (APH)	13 541	5,13%	722 971	466 733	518 828	71,76%
GROUP RISK INCOME PROT – HARV REV OPT (GRIPH)	3 435	1,30%	389 181	172 332	0	0,00%
GROUP RISK PLAN (GRP)	1 414	0,54%	26 027	13 827	0	0,00%
RAINFALL INDEX (RAINF)	30 863	11,69%	105 674	57 632	165 317	156,44%
REVENUE PROTECTION (RP)	166 184	62,97%	9 206 457	5 754 039	7 159 456	77,77%
REVENUE PROT W HARVEST PRICE EXCLUSION (RPHPE)	6 004	2,27%	231 939	140 569	149 455	64,44%
VEGETATION INDEX (VEGAT)	3 551	1,35%	5 361	2 941	4 315	80,49%
YIELD PROTECTION (YP)	37 121	14,06%	919 630	624 787	978 493	106,40%
інші програми страхування	1 816	0,69%	219 813	156 587	119 897	54,55%
Всього	263 929	100,00%	11 856 382	7 389 447	9 095 762	76,72%

* Джерело: складено автором на основі даних джерела [4]

Найбільшу питому вагу (62,97% застрахованих посі-вів) серед всіх програм страхування має програма Revenue Assurance (RA) (страхування гарантованого прибутку). Слід підкреслити, що субсидії держави на виплату страхових платежів в 2011 р. склали 7,4 млрд дол або 62,3% від суми всієї страхової премії. Така структура страхових програм спостерігалась в 2010 році.

Висновки. Таким чином, як показує досвід США, протягом останніх декількох десятиліть страхування отримало бурхливий розвиток і перетворилося на по-тужну індустрію. Науково обґрунтована і ефективна організація страхового бізнесу в Америці в певній мірі сприяла сталому розвитку підприємницьких структур, що функціонують в аграрній сфері. Тому розвиток страхування з урахуванням накопиченого в світі досвіду і адаптації його до українських умов в комплексі з державною підтримкою та регулюванням, на наш погляд, має стати одним із дієвих важелів виходу вітчизняного сільського господарства з кризи.

Перспективи подальших розробок в цьому на-

прямку. Подальші дослідження з даної проблематики необхідно проводити у напрямі пошуку ефективних програм аграрного страхування з можливістю їх втілення в український страховий ринок для покращення підприємницької діяльності сільськогосподарських виробників.

1. Гаврилова Е.Г. Некоторые аспекты государственной политики по страхованию урожая в США / Е.Г. Гаврилова // АГРО страхование и кредитование. – 2007. – № 3. – С. 38- 40. 2. Камалян А.К. Управление риском в аграрной сфере: опыт США / А.К. Камалян, К.М. Гуэдри. – Воронеж: ФГОУ ВПО ВГАУ, 2005. – 120 с. 3. A Comprehensive Review of the RMA APN and COMBO Rating Methodology [Електронний ресурс] // Агенція з управління ризиками при департаменту сільського господарства США. – 2010. – С.153 – Режим доступу: <http://www.rma.usda.gov/pubs/2009/comprehensivereview.pdf> 4. Federal Crop Insurance Corporation [Електронний ресурс]// Агенція з управління ризиками при департаменту сільського господарства США. – Режим доступу: <http://www3.rma.usda.gov/apps/sob/crop.cfm>

Надійшла до редколегії 20 . 0 4 . 12